

matran s lingvističkog, fiziološkog i psihološkog aspekta.

Govornim poremećajima, koji se ovde još nazivaju »poremećaji verbalne komunikacije« dato je u delu najviše prostora. Interesantna je njihova klasifikacija, koja se inače razlikuje od klasifikacije većine klasičnih dela iz ove oblasti u svetskoj literaturi. Ta razlika ne predstavlja samo formalnu, spoljašnu stranu ovog problema već ima i suštinsku karakteristiku. Prema autorima klasifikacija govornih poremećaja je ova: 1) **poremećaji zakasnelog govornog razvoja** (alalija, dislalija, agramatizam, poremećaji čitanja i pisanja); 2) **poremećaji centralnog porekla** (verbalne akustičke agnozije, verbalne vizuelne agnozije, verbalne apraksije, govor psihički zaoštalih, afazije, govorni poremećaji pri psihičkim poremećajima — (govorni poremećaj pri manično depresivnim psihozama, govorni poremećaj kod šizofrenije, govorni poremećaj kod epilepsije), 3) **ekspresivni poremećaji** (dizartrije, rinolalije, palatolalija); 4) **glasni poremećaji** (nepotpuno mutiranje, nepravilan glas pri mutiranju, dečja promuklost, afonija, fonastenija, spastične disfanije i 5) **reaktivni govorni poremećaji** odnosno govorne neuroze (mutizam, surdo mutizam, elektivni mutizam, mucanje, brzopletost).

U odeljku u određivanju dijagnoze pojedinih govornih poremećaja dana je

vrlo iscrpna metodika ispitivanja. Tu su zastupljeni razni aspekti: medicinski, pedagoški, psihološki, lingvistički. Čini mi se da je to ovde savršeno dobro, jasno i naučno urađeno i da će logopedskoj praksi biti od izvanredne koristi.

U odeljcima »domen delatnosti praktičnog logopedskog rada« i »pregled forme rehabilitacionog vaspitanja« izloženi su ciljevi, sadržina i sredstva. Ocenjen je pedagoški i društveni značaj, aktuelnost i korisnost logopedskog rada u savremenom prevaspitanju dece i omladine s govornim i glasovnim poremećajima.

U odeljku sistem logopedskih institucija i njihovih funkcija dat je pregled vrsta ovih ustanova i njihove organizacije, a u poglavlju »Čuvanje od govornih poremećaja« izložena je preventiva.

Delo univerzitetskih profesora Bekera i Sovaka, uz saradnju drugih naučnih radnika, predstavlja danas jedno među najboljim delima u ovoj oblasti svetske literature. Ono pruža jasan uvid u teorijske probleme s naučnog aspekta i metodike u praktičnog rada. Njime su i logopedska teorija i praksa mnogo dobili. Stoga »Logopediju« profesora Bekera i Sovaka toplo preporučujemo svima našim stručnjacima koji se bave teorijski i praktično ovom naučnom disciplinom.

Miodrag V. Matić

Kurt Heller:

INTELLIGENZMESSUNG

Zur Theorie und Praxis der Begabungsdiagnostik in Schule und Sonderpädagogik unter Berücksichtigung neuer Forschungsergebnisse (Mjerenje inteligencije — Prilog teoriji i praksi dijagnosticiranja stupnja nadarenosti u školi i specijalnoj pedagogiji s osvrtom na novije rezultate istraživanja) — Neckar-Verlag, Villingen Schweningen, 1973, 285 stranica.

Knjiga predstavlja izvanredno informativan i kritičan prikaz problema ispitivanja inteligencije i primjene tih ispitivanja u okvirima suvremene psihološke teorije i psihološko-pedagoške prakse. Sastoji se iz dva dijela: iz teoretskog i praktičko-empirijskog.

U prvom, teoretskom dijelu, autor daje prikaz rezultata novijih istraživanja intelektualnih sposobnosti, koji obuhva-

ća kako »fenomenološki« orijentirane teorije inteligencije i nadarenosti tako i faktorske teorije inteligencije. U okviru prve grupe teorija autor navodi shvaćanja koja zastupaju Wenzl, Buseman, Gottschaldt, Mierke i drugi. Mierke, npr., razlikuje bazičnu inteligenciju (Kern- ili Grundintelligenz), koja je većim dijelom određena nasljeđem, od

pomoćnih funkcija inteligencije (Hilfs- ili Stützfunktionen, npr. pamćenje, interes, motivacija itd.), koje su većim dijelom određene sociokulturnim utjecajima. U prikazu fenomenoloških teorija inteligencije Heller, međutim, zaključuje, da »inteligencija« zapravo ne postoji. Opravdanije je shvaćenje, da postoji veći ili manji broj intelektualnih sposobnosti ili »faktora«, koji određuju inteligentno ponašanje. Da bi se konstrukt »inteligencija« shvatila u svojoj uvjetovanosti i funkcionalnom sklopu potrebne su metode različite od onih kojima se služe fenomenološko-deskriptivne teorije, a to su upravo one koje pruža faktorska analiza, iako autor zastupa nužnost konvergencije obih pravaca istraživanja. Od faktorskih teorija prikazani su hijerarhijski faktorski model engleske škole (Spearman, Burt i Vernon), zatim faktorski model R. Meilia, model »primarnih sposobnosti« L. L. Thurstonea i faktorska teorija o strukturi inteligencije J. P. Guilforda. Na kraju prikaza faktorskih teorija autor izvještava o jednom od svježijih i ne samo na njemačkom jezičnom području najobuhvatnijih faktorsko-analitičkih ispitivanja inteligencije A. O. Jägera, koji je u analizi pošao od korelacijske matrice reda 234×234 da bi verificirao i Guilforda. Iako mu to nije u potpunosti uspjelo, kako izvještava Heller, ipak čini se, da 5 do 6 Jägerovih glavnih faktora pokazuju veće ili manje slaganje sa primarnim sposobnostima Thurstonea. Prikaz različitih faktorskih modela inteligencije nema samo teoretsku vrijednost, već je to nužan uvjet za razumijevanje problemâ mjerenja inteligencije, budući da »napredak moderne dijagnostike pomoću testova — a time i mogućnost mjerenja inteligencije — počiva značajnim dijelom na rezultatima faktorske analize«, kako kaže autor.

Značajnu pažnju autor posvećuje pitanju sociokulturne uvjetovanosti inteligencije, a s time u vezi mogućnosti pedagoškog djelovanja na razvoj inteligencije odnosno nadarenosti. U okviru ovog problema autor najprije razmatra ontogenetski razvoj inteligencije i, povezano s time, pouzdanost prognoze o budućem nivou inteligencije na temelju dijagnoze postavljene u određenoj kronološkoj dobi. Ovaj problem nije moguće razmatrati, naglašava autor, neovisno o određenoj faktorskoj koncepciji. Tako npr. prema multifaktorskom konceptu

Thurstonea treba nalaze o korelacijama dijagnoze postavljenih u različitim životnim dobima s razinom inteligencije u sedamnaestogodišnjaka tumačiti u svijetlu činjenice, da u različitim životnim dobima nisu mjerene iste sposobnosti. Za dijagnostiku pomoću testova (Testdiagnostik) i školskopedagošku praksu javlja se, međutim, vrlo značajno pitanje o djelovanju onih uvjeta, koji — osim nasljeđa — mogu pozitivno ili negativno djelovati na razvoj inteligencije. Tako se javlja problem odnosa nasljeđe-okolina. Autor se, opravdano, priklanja mišljenju, da je inteligencija produkt interakcije genetskog potencijala, utjecaja sociokulturne sredine i varijable, koju zove ličnost-motivacija (Persönlichkeits-Motivationsvariable) pa zatim detaljno raspravlja o sociokulturnim determinantama intelektualnog ponašanja. Na kraju izvodi određene zaključke o ponašanju roditelja i nastavnika u oblikovanju situacionalnih atributa blagotvornih za razvoj intelektualnih sposobnosti u ranim stadijima života djeteta.

Unutar teoretskog dijela svoje knjige jedno poglavlje autor posvećuje uvodu u teoriju testova. Naročitu pažnju posvećuje psihometrijskim principima i pretpostavkama dijagnosticiranja pomoću testova, obrađuje osnovne metode konstruiranja testova, zadržava se na problemu objektivnosti, pouzdanosti i valjanosti testova te na pitanju norma. Ovu, za primjenu testova vrlo važnu problematiku, autor obrađuje na vrlo koncizan, ali lako razumljiv način. Vrlo je vrijedno poglavlje o primjeni testova inteligencije u školskoj praksi s posebnim osvrtom na specijalno školstvo, a kojim se autor obraća u prvom redu pedagozima odnosno nastavnicima koji se bave dijagnostikom. Ovdje se govori o primjeni testova inteligencije i o interpretaciji dobivenih rezultata mjerenja, ali u kontekstu evaluacije ličnosti učenika, koja se vrši izborom testova, promatranjem ponašanja, primjenom upitnika i psihodijagnostičkog razgovora. Autor s pravom ističe, da je najteži dio psihodijagnostike faza interpretacije dobivenih podataka i njihove integracije u obliku završnog mišljenja o učeniku u okviru određene problem-situacije (npr. analiza uvjeta školskog uspjeha odn. neuspjeha, podobnost za određenu školu itd.). Autor napominje, da unatoč goleme literature o problemima psihodijagnostike ipak je ona koja se odnosi

na formiranje završnog mišljenja skromna, a uopće nedostaje jedna obuhvatna teorija o donošenju mišljenja (Theorie des Gutachtens) pa je na ovom mjestu pokušava razraditi. Navođenjem niza stvarnih slučajeva oblikovanja zaključnog mišljenja o slijepim učenicima na temelju primjene testova inteligencije i drugih psihodijagnostičkih metoda autor je s uspjehom nastojao da olakša čitaocu razumijevanje dijagnostičkih izvještaja i pomogne mu u stjecanju uspješnosti u procjeni karakteristika sposobnosti i ličnosti. Na kraju razrađuje proces saopćavanja mišljenja ispitaniku, njegovim roditeljima ili drugim zainteresiranima, koji treba da bude individualizira ni u krajnjoj liniji baziran na pedagoškoj odgovornosti onoga koji daje mišljenje.

U drugom, praktičnom, dijelu svoje knjige autor iznosi rezultate istraživanja na području dijagnostike nadarenosti u školi i u specijalnoj pedagogiji, u prvom redu s područja SR Njemačke. Najprije daje opis niza testova, kojih je izbor bio određen na temelju nekoliko kriterija. Jedan od tih kriterija bio je, da se uzmu u obzir kako testovi koji mjere bazičnu inteligenciju (Kernintelligenz — u smislu Mierkea), tako i pomoćne funkcije inteligencije kao što su motivacija, koncentracija, interesi. Drugi je kriterij bio primjenljivost testova na određene populacije obuhvaćene istraživanjima, a to su učenici redovnih osnovnih i srednjih škola kao i određenih vrsta specijalnih škola. Kao treće, u tom dijelu knjige obrađeni su samo oni testovi, pomoću kojih su dobiveni različiti podaci istraživanja, koje autor u svojoj knjizi navodi. Tu će čitalac naći mnoge interesantne podatke o testovima od kojih su neki u upotrebi i u našoj zemlji (npr. WISC, koji u njemačkoj standardizaciji nosi ime HAWIK, Progressivne matrice Ravena, HISAB itd.), a i o testovima koji se upotrebljavaju pretežno samo u SR Njemačkoj, ali koji imaju neka interesantna i vrijedna svojstva.

Dalje autor obrađuje problem interpretacije testovnih rezultata i, naročito, problem značajnosti razlike profila koji, se mogu dobiti na nekim testovima, polazeći od poznatih pretpostavki, da mogućnost interpretacije takvih profila ovisi o dovoljnoj pouzdanosti pojedinih subtestova i njihovoj niskoj interkorelaciji. Vrlo su informativni pojedinačni primjeri koje autor u vezi s time navodi. Na području problema i metoda donošenja prognoza o podobnosti djece

i omladine za različite vrste škola i oblika obrazovanja autor kritički razrađuje naročito dvije vrste metoda. Prva je metoda granične vrijednosti (Grenzwert-ro poznato, sastoji u prilično arbitrarnom postupku), koja se, kao što je vrlo dobno određivanju razdjelne točke (Cutting Score) na nekoj testovnoj varijabli, ispod koje se nalaze ispitanici manje podobni u odnosu na neku varijablu kriterija (npr. za uspjeh u nekoj školi), a iznad te točke oni koji su više podobni. Autor s pravom ističe nedostatak ove metode, koji proizlazi iz više ili manje širokog područja preklapanja dviju grupa ispitanika na testovnoj varijabli u odnosu na varijablu kriterija. Zbog toga daje prednost drugoj metodi, a to je multipla diskriminativna analiza, koja je autoru poslužila kao baza za izradu IBM AUKL programa (Automatska klasifikacija). Ova metoda omogućava da se preklapanje pojedinih grupa različitih po uspjehu na testovima i u školi svedu na minimum i tako da se postigne optimalna podjela grupa. Ovaj efekt praktički počiva na maksimizaciji varijance između grupa i minimizaciji varijance unutar grupa. Autor daje niz podataka ovog istraživanja, koji se odnose na prognoziranje uspjeha na tri vrste redovnih škola drugog stupnja u Njemačkoj. Za nas ovi podaci imaju manju praktičku vrijednost, s obzirom na to da su rezultati takvih istraživanja velikim dijelom uvjetovani specifičnim sociokulturnim prilikama. Među ostalim, postoji značajna razlika u školskom sistemu između SR Njemačke i naše zemlje, a isto tako i u karakteristikama populacija učenika koje se upisuju u pojedine vrste škola. No ovakva istraživanja mogu poslužiti kao poticaj za primjenu sličnih metoda u nas.

Posljednjih tridesetak stranica svoje knjige autor posvećuje problemima dijagnostike intelektualnog funkcioniranja djece s poteškoćama u učenju (Lernbehinderten, termin koji se najvećim dijelom poklapa s našim terminom »lako mentalno retardirani«), zatim djece oštećenog sluha i oštećenog vida — i nekim dosada neobjavljenim rezultatima istraživanja s tog područja u SR Njemačkoj. Na području mentalne retardacije autor kritički razmatra primjenu nekih testova i probleme interpretacije testovnih profila. Kako je utvrđenje mentalne retardacije u stvari klasifikacioni problem, treba i ovdje, ističe autor, mjesto metode granične vrijednosti primijeniti metodu diskriminativne analize,

nešto analogno AUKL metodi. U obradi problema dijagnostike inteligencije djece oštećena sluha autor daje niz podataka o izvršenim ispitivanjima pomoću različitih testova (HAWIK, Progresivne matrice, Benton Test itd.), zatim o normama izvedenima na temelju tih ispitivanja, po tom navodi rezultate jedne faktorske analize i niz podataka o valjanosti nekih testova koji se primjenjuju u ispitivanju inteligencije djece oštećenog sluha. Obradivanje dijagnostike djece s oštećenjima vida autor započinje s napomenom, da se većina dosadašnjih istraživanja djece ove kategorije ograničila na primjenu Binetovih i Wechslerovih skala, pri čemu se nije raspolagalo nikakvim u tu svrhu izvršenim specijalnim baždarenjem. Tek u novije vrijeme izvršene su neke standardizacije testova za ispitivanje slijepih u kojima su se respektirali kriteriji moderne statistike. Zbog toga autor napominje, da treba promatrati kao privremene rezultate istraživanja inteligencije slijepih i slabovidnih, kako su izneseni u ovom odjeljku. Ovdje se navode podaci o nizu istraživanja inteligencije djece oštećena vida počevši od onih koja je sproveo Hayes u SAD, zatim o nekim izvršenim u SR Njemačkoj (Manshold, Klauer i dr.). Autor upozorava na činjenicu, da se prosječni profili djece oštećena vida na HAWIK testu, do kojih su došli različiti istraživači u SE Njemačkoj, značajno međusobno slažu. Ovaj odjeljak sadržava niz korisnih informacija i poticaja

stručnjacima koji se bave ovom problematikom, a također pruža mogućnost izvjesnih komparacija inteligentnog ponašanja ove djece s takvim ponašanjem u normalne i mentalno retardirane djece i u one s oštećenjima sluha.

Na kraju knjige autor daje kratku perspektivu o istraživanjima kojima u budućnosti treba dati prednost, kako bi se unaprijedila pedagoška praksa, u službi koje u krajnjoj liniji stoje dijagnostička nastojanja.

Djelo K. Hellera o mjerenju inteligencije prije svega je **priručnik** i kao takvog ga treba promatrati. Ono ne pruža neku novu teoriju inteligencije ili neke izuzetne novosti u njezinom ispitivanju. No kao priručnik ono je, kao što je u početku naglašeno, izvanredno informativan i suvremen, obilan podacima naročito o relevantnim psihološkim istraživanjima s njemačkog jezičnog područja, koja su mnogima u našoj zemlji manje poznata. Osim toga, kroz čitavu ovu knjigu provlači se jedan izvanredno kritičan stav u odnosu na metode ispitivanja inteligencije i zahtjeva za primjenom najsuvremenijih psihologijskih spoznaja i statističkih postupaka na području mjerenja inteligencije. Iako se možda nećemo složiti sa svim izvodima i zaključcima, koje nalazimo u ovoj knjizi, ipak ona može biti od znatne koristi onima koji se zanimaju za tu problematiku.

Vladimir Stančić